

Közösségi szolgálat a könyvtárakban*

A KSH Könyvtár tapasztalatai

❖ Győri Krisztina–Lencsés Ákos

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvényben meghatározottak szerint 2016-tól az érettségi bizonyítvány kiadásához ötven óra közösségi szolgálat teljesítése szükséges. A 2013/14-es tanévben a 9. és 10. évfolyamos tanulóknak már el kellett kezdeniük a közösségi szolgálattal kapcsolatos jelentkezést, „munkahely”-választást, feladatvégzést. A közösségi szolgálat pontos jelentését a törvényben így olvashatjuk:

„A közösségi szolgálat: szociális, környezetvédelmi, a tanuló helyi közösségének javát szolgáló, szervezett keretek között folytatott, anyagi érdektől független, egyéni vagy csoportos tevékenység és annak pedagógiai feldolgozása.”

A közösségi szolgálat pedagógiai célzatú kötelezettség, amelynek célja a tanulók szociális érzékenységének fejlesztése, erősítése. A szolgálat nem szabad akaratból történik, hiszen az érettségi ehhez kötött, de az elvégzendő tevékenységet a diák maga választhatja ki. A középiskolás diákok ezáltal megismerik a közösségben való tevékenykedés erejét, az ilyen módon szerzett tudásukat életük során jól hasznosíthatják. Tevékenységük egyrészt szolgálja a közösség érdekét, másrészt fejleszti a diákok személyiségét, különféle kompetenciáját.

* A Magyar Könyvtárosok Egyesülete 46. vándorgyűlésén, 2014. július 18-án megtartott előadás szerkesztett változata.

A nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról szóló 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet tartalmazza, hogy a diákok mely területen végezhetik a szolgálatot. Eszerint egészségügyi, szociális, játékonysági, oktatási, kulturális, közösségi, környezet- és természetvédelmi, katasztrófavédelmi, valamint óvodás korú, sajátos nevelési igényű gyermekekkel, tanulókkal és idős emberekkel közös sport- és szabadidős tevékenységek jöhetnek szóba, amikor a tanulónak választania kell.

A 2005-ös közérdekű önkéntes tevékenységről szóló törvényben van felsorolva, hogy mely intézmények lehetnek fogadó szervezetek. Ezt ajánlják alapul az iskolai közösségi szolgálat fogadó szervezeteinek is. A jogszabály ff) pontjában a nyilvános könyvtár van említve,

ezért alakult úgy, hogy iskolai közösségi szolgálat fogadó intézményévé váltak a könyvtárak is.

Az Európai Parlament és a Tanács 2006-ban adta ki ajánlását az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról. Ezek közül az egyik a szociális és állampolgári kompetencia, amelynek megerősítéséhez járul hozzá Magyarországon a közösségi szolgálat bevezetése. A szolgálat célja, hogy az új generáció szemléletmódja megváltozzon, a fiatalok kapcsolata a rászorulókkal, hátrányos helyzetűekkel szociális érzékenységük révén egyre pozitívabb legyen. A saját élményű tanulás segíti a problémamegoldó és együttműködési készséget, ránevel a felelős döntéshozatalra. Ezek elengedhetetlen feltételei a felelősségteljes állampolgári létnek.

Mind a középiskolával, mind pedig a fogadó intézménnyel kapcsolatosan vannak betartandó szabályok, elvárások. Az iskolának három tanévre, arányosan szétosztva kell lehetőséget és időkeretet biztosítani a diákoknak a szolgálat teljesítéséhez. Az iskola feladata követni, hogy a tanuló eleget tesz-e kötelességének, hogy naplót vezet, amelyben rögzíti, hogy hol, mikor, mennyi időn keresztül, milyen tevékenységet folytatott.

A fogadó intézmények számára új erőforrást jelenthet a közösségi szolgálatos munkaerő megjelenése, a diákok bevonása a mindennapi feladatokba. Fontos megjegyezni, hogy a tanulók tevékenysége nem lehet szakfeladat ellátása. Ezt figyelembe kell venni akkor, amikor a fogadó szervezetnél átgondolják, hogy milyen feladatokat tudnak adni a diákok-

nak, milyen munkafolyamatokban tudják őket segítőként alkalmazni.

Kiemelt feladat a fogadó intézmények számára, hogy meghatározzák a közösségi szolgálat célját, illetve az intézmény programjába való integrálhatóságát. Különösen szem előtt kell tartani a program pedagógiai céljait, és azt, hogy a diák és a fogadó intézményben dolgozók között – lehetőleg hosszú távú – közvetlen kapcsolat jöjjön létre.

A fogadó szervezetnél olyan mentort kell kijelölni, aki a közösségi szolgálatban részt vevő tanulók munkáját a tevékenység során irányítja, folyamatosan figyelemmel kíséri.

Az iskolai közösségi szolgálat valójában a 2013/14-es tanévtől kezdett szerveződni. Az iskolákban meg kellett bízni egy koordinátor tanárt, aki a tanulók szolgálatának teljesítésével és dokumentálásával foglalkozik, kapcsolatot tart fenn a fogadó intézményekkel, vezeti a közösségi szolgálattal kapcsolatos tevékenységeket.

A közösségi szolgálattal kapcsolatosan sajnos nem készültek előzetes hatásvizsgálatok, amik alapján ki lehetett volna dolgozni a módszertant az iskolák és a fogadó szervezetek számára. Felkészítést sem a pedagógusok, sem a fogadó szervezetek munkatársai nem kaptak, így csak a saját tapasztalataikat, a segédletekben olvasott tanácsokat tudták hasznosítani.

Azokban az iskolákban, ahol már korábban is végeztek önkéntes munkát a diákok, a tapasztalatok azt mutatják, hogy körülbelül tíz év kell ahhoz, hogy a közösségi szolgálat sikeressé, jól működővé váljon. Ennyi időre van szükség, hogy mind az iskoláknál, mind a fogadó szer-

vezeteknél zökkenőmentesen működjenek a teendők, kialakuljon a rutin, ami megkönnyíti a diákok és a munkatársak mindennapjait. A diákok azonban nem mindig végezhetik azt a tevékenységet, amit szeretnének, mivel kizárólag abban az intézményben teljesíthetik a közösségi szolgálatot, amellyel iskolájuk együttműködési megállapodást kötött.

A nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról szóló 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet tartalmazza, hogy az iskolán kívüli külső szervezet és közreműködő mentor bevonásakor az iskola és a felek együttműködéséről megállapodást kell kötni, amelynek tartalmaznia kell a megállapodást aláíró felek adatait és a vállalt kötelezettségeket. Ezekon kívül a közösségi szolgálatban részt vevő tanulók maximális számát, az adminisztráció és a teljesítésigazolás módját és rendjét, a foglalkoztatás időtartamát, a szakmai koordinátor nevét, feladatkörét, elérhetőségeit és a szereplők felelősségét.

Az együttműködési megállapodás egy évre szól, amelyet az elégedettségnek megfelelően lehet megújítani. Célszerű az iskoláknak olyan intézményt választaniuk, amely szorosan kapcsolódik pedagógiai programjukhoz, nevelési elveikhez.

A gyakorlati teendők azzal kezdődnek egy könyvtár életében, hogy az intézmény vezetése úgy dönt, fogadnak diákokat az iskolai közösségi szolgálat keretében. A következő lépés azoknak a feladatoknak és tevékenységeknek a felmérése, amelyeket diákok tudnak végezni úgy, hogy ez a könyvtárnak is hasznára váljon. Át kell gondolni azokat a kérdéseket is, hogy egyszerre hány főt

és milyen rendszerességgel tud fogadni az intézmény.

Ezek után érdemes ütemtervet készíteni a közösségi szolgálattal kapcsolatos teendőkhöz, az előkészítéshez, a lebonyolításhoz. Egyeztetni kell a koordinátor tanárokkal az elérendő pedagógiai célokról és a diákok felkészüléséről.

Miután megszületett a szóbeli meg egyezés, meg kell erősíteni írásban egy együttműködési megállapodással. Erre található mintát a *Segédlet az iskolai közösségi szolgálat megszervezéséhez* című kiadványban. A mintát ki kell tölteni az előre megadott szempontok szerint. A megállapodás tartalmazza, hogy melyek az iskola és a fogadó szervezet kötelezettségei és vállalásai, kik a két intézmény részéről a felelősök, kapcsolattartók, esetlegesen milyen módon lehet módosítani a megállapodásban rögzítetteket. A KSH Könyvtár mint fogadó szervezet az alábbiakat fogalmazta meg: „A fogadó szervezet biztosítja a lehetőséget az iskola által küldött tanulók számára, hogy önkéntes munkában vehessenek részt. A végzett tevékenységek összhangban állnak a fogadó szervezet alapszabályában megfogalmazott közhasznú tevékenységekkel, és segítik azok megvalósulását. Tevékenységek többek között: rendezvények, foglalkozások, kulturális programok segítése, könyvajánlók készítése, dokumentumok sorba rendezése, sorszámellenőrzés, honlap, URL-címek ellenőrzése, szkennelés, tékázás, jelzetelés, deklifikésztés.” Az eredeti tervek közül természetesen nem mindegyik valósult meg a közösségi szolgálat keretei között.

A közösségi szolgálattal kapcsolatos adminisztráció a fogadó szervezeteknél

egyrészt egy kitöltött szülői nyilatkozatból áll a tanuló egészségi állapotáról, másrészt egy tevékenységi naplóból. A tevékenységi naplóban a szolgálat teljesítésének dátuma, a ledolgozott órák száma, a tevékenység megnevezése, a mentor és az önkéntes aláírása szerepel. Minden alkalmat külön rögzítünk a könyvtárban található tevékenységi naplóban, valamint a diákok közösségi szolgálati naplójában.

A diákok utolsó szolgálata után rövid megbeszélést tartunk arról, hogy milyenek láttuk a diák munkáját. A diák elmondhatja, hogyan érezte magát, mi a véleménye a nálunk végzett munkáról, tetszett-e neki a nálunk töltött idő, hasznosnak érezte-e a szolgálatot.

A KSH Könyvtár közösségi szolgálatra vonatkozó első tervei valójában előzetes koncepció nélkül zajlottak. A könyvtár valamennyi munkatársa mondhatott ötleteket a diákok munkavégzésével kapcsolatban. A folyamat előnye volt, hogy mindenki tájékozódott az esetlegesen érkező diákokról, ugyanakkor egy meglehetősen eklektikus feladatlista lett a kérdés eredménye. A listán több olyan feladat is szerepelt, amelyet a közösségi szolgálat keretében nem lehet végezni (pl. takarítás, szórólaposztás). Az ötletek között szerepelt néhány illuzórikusnak tűnő elképzelés is – például angol nyelvű szócikkek összefoglalóinak elkészítése –, amiről azt gondoltuk, hogy 14-15 éves fiataloknak korai volna, ezért hamar lekerültek a listáról. A végleges javaslat lényegében amolyan „gyerekmunkás” lista lett, amelyen betanított, nagyrészt unalmas munkák szerepeltek, és hiányzott róla minden olyan tevékenység, amely a gyerekeket közelebb hozhatná a

könyvtárhoz, a könyvtár hangulatához. Ezzel együtt legalább volt elképzelés arról, hogy milyen munkát tudunk elsőként felkínálni az érdeklődőknek.

A mechanikusan végezhető munkák azonban egy-két hónap alatt elfogytak. A könyvtár ekkor kezdte meg egy új koncepció kidolgozását. Az új elképzelés szerint a diákoknak nem mechanikus munkát ajánlottunk fel, hanem közösségépítő tevékenységre igyekeztünk őket buzdítani. Szerettük volna, ha érdeklődési körüknek megfelelően klubfoglalkozásokat szerveznek a könyvtárban, ha látogatói csoportokat hoznak az iskolából, ha könyvajánlókat készítenek. Egyszóval szerettük volna, ha olyan önálló tevékenységet végeznek, amelyet élveznek és amely segít nekik azonosulni a könyvtárral. Ezzel párhuzamosan szerettük volna megváltoztatni a korábban kissé kaotikusan működő rendszert, és az iskolák és a diákok számára is egyértelművé tenni, hogy mire számíthatnak a KSH Könyvtárban. Az iskoláknak írásban elküldtük a könyvtári közösségi szolgálat leírását, a diákoknak pedig tájékoztató előadást tartottunk, illetve e-mail címeikből címlistát készítettünk, hogy értesíteni tudjuk őket a felmerülő lehetőségekről.

A tájékoztatók hatása azonban meglehetősen csekélynek bizonyult. Bár a diákokat írásban és szóban egyaránt tájékoztattuk arról, hogy közösségi jellegű tevékenységet és önállóságot várunk el tőlük, mégis volt, aki bejelentés nélkül megjelent „könyvet pakolni”. Mikor szembesültek azzal, hogy ilyen munkát nem kínálunk fel a számukra, többen lemorzsolódtak a csapatból. A tájékoztatás kudarca valószínűleg nem annyira a könyvtár hibája, inkább az iskola és a diákok hozzáállásának köszönhető. Némelyik iskola részéről nem tapasztaltuk, hogy komolyan szeretné szervezni a diákok közösségi szolgálatát, vagy azt, hogy igyekezne nyomon követni, esetleg bátorítani a diákok tevékenységét. Hasonlóan – a kötelezőség miatt – a diákok részéről sem láttunk minden esetben nagy lelkesedést a közösségi szolgálat iránt, így világos, ha elmaradt a tájékoztató papír figyelmes olvasása és értelmezése.

Részben kudarcosnak bizonyult az elképzelés arról, hogy a diákok önállóan szervezzenek klubfoglalkozásokat. A jelentkezők nagy része nem érzett indítást ilyen irányú tevékenységre, annak ellenére sem, hogy lényegében szabad kezet kaptak a programok szervezéséhez. Bár akadtak diákok, akik szinte teljesen önállóan kiállítást szerveztek a rajziskolai csoportjuk számára, mégis az a megoldás bizonyult életképesnek, hogy a programot a könyvtár munkatársai szervezik és hirdetik meg, és a diákoknak „csak” jelentkezniük kell rá. Konkrét példán bemutatva: a diákok önállóan nem szerveztek mesedélutánokat a könyvtárba járó gyerekek számára. Amikor azonban meghirdettünk számukra lehetséges időpontokat, akkor mégis akadtak jelentkezők.

Nézzük meg, hogy konkrétan milyen munkát végeztek a közösségi szolgálatos diákok a KSH Könyvtárban! A közösségi programok kudarcát és a monoton, fizikai munka iránti igényt látva a folyóiratok tékázását ajánlottuk fel számukra. Ennél a munkánál nem okozhattak nagyobb anomáliát a könyvtári rendszerben, és az intézmény ezerháromszáz folyóiratcímes állományát ismerve a feladat több hónapra is munkát adott a diákoknak. A tékázást jóval nagyobb érdeklődés kísérte, mint bármelyik másik feladatot. Elsősorban fiúk, de lányok is végezték a tevékenységet, és voltak, akik heti rendszerességgel jártak folyóiratokat tékázni. Hasonlóan segítettek a könyvtári kötetzen CD-tokok és raktári deklík készítésében. Először ezeknél a feladatoknál szembesültünk azzal, hogy a könyvtárosokra is jelentős terhet ró a közösségi szolgálat: az anyag előkészítése, a diákok érkezésének és igazolásának a megszervezése nem volt mindig zökkenőmentes. Ehhez adódik az, hogy a diákok általában tizenhat óra után tudtak ér-

kezni, tehát mindenképpen kellett lennie valakinek a délutáni könyvtári műszakban, aki eligazítja őket a feladatokkal kapcsolatban, illetve igazolja a közösségi szolgálat elvégzését.

Sikerült részeredményeket elérni a közösségi alkalmak szervezésében is, azonban minden esetben szükség volt arra, hogy egy könyvtáros segítsen a feladatok koordinálásában. Így három diák csatlakozott az egyik irodalmi estünkhöz, és verseket olvastak fel. Egy másik diák a rajziskolai csoportjával kiállítást szervezett a könyvtárban. Többen részt vettek a könyvtár immár hagyományosnak mondható kitelepülésén a Millenáris parkban, a II. kerület napján. Az első (és eddigi egyetlen) új szolgáltatásunk, amelyet a közösségi szolgálatra alapoztunk, a mesedélután volt. Bár a mesedélután lehetőségét már az első alkalommal megemlítettük a diákoknak, önállóan mégsem kezdeményeztek hasonló alkalmat. A megoldás így az lett, hogy a könyvtárosok hirdettek mesedélutáni időpontokat a diákoknak, és amelyekre jelent-

keztek közösségi szolgálatosok, azt nyilvánosan meghirdettük az olvasóink számára, a kerületi óvodákban, illetve a partnerintézményekben. A mesedélután nagy előnye, hogy a szervezésen túl nem igényelt könyvtárosi segítséget: nem kellett anyagot előkészíteni, logisztikázni. Az első mesedélutánra nagyjából tizenöt érdeklődő gyerek és két közösségi szolgálatos diák érkezett, az utána meghirdetett öt alkalomra azonban csak egy-két kisgyerek látogatott el. Felmerült egy régi-új probléma is, hogy a diákok hektikusan lemondják a közösségi szolgálatot vagy egyszerűen nem jönnek el, ígéretük ellenére. Ez a tékázás és egyéb feladatok során legfeljebb bosszúságot jelentett. A mesedélután alkalmával azonban már komolyabb kellemetlenséget okozott, hogy egy kisgyerek időben érkezett a mesedélutánra, nem jöttek viszont el a közösségi szolgálatos diákok. A helyzet könyvtárosi beugrással oldódott meg, de ezek után jogosan merült fel a kérdés, mennyire alapozhatunk szolgáltatást a közösségi szolgálatra. Persze bármilyen

program esetén közbejöhethet betegség, váratlan esemény, de a diákoknál nem erről volt szó. Természetesen több megbízható diák is volt a közösségi szolgálatosok között, akik hetente rendszeresen a megbeszélt időpontban érkeztek a feladatok elvégzésére.

Az egyre szaporodó szolgálati lehetőségek, a munkák előkészítése és a diákok növekvő száma már komolyabb szervezést igényelt. Az infrastrukturális adottságok miatt nem jöhettek egyszerre öten tékázni, és annak se lett volna sok értelme, ha egyszerre öten tartanak mesedélután. Ezért vezettük be azt a rendszert, hogy a közösségi szolgálati lehetőségekre előre kell jelentkezni. Ehhez a Doodle ingyenesen használható szoftvert alkalmazzuk. A meghirdetett időpontokhoz be lehet állítani a maximális létszámot, illetve rövid leírást az eseményről. A közösségi szolgálatos címlistára kiküldve egy-egy lehetőséget csak várni kell, hogy van-e jelentkező. A módszer egyszerű és praktikus, a diákok számára természetesen nem okoz problémát a program kezelése.

A szervezést nehezítik azonban a fogalmi bizonytalanságok. A KSH Könyvtárban kis számban dolgoznak önkéntesek, egyetemi gyakornokok és közfoglalkoztatásban részt vevő kollégák is. A közösségi szolgálat csak mint hivatalos elnevezés létezik, a köznyelvben általában önkéntességnek vagy kötelező önkéntességnek hívják. De olyan diák is érkezett, aki a portán magát közmunkásnak nevezte. Ezek után érthető, hogy némi bonyodalmat okozhat a könyvtár titkárságán egy telefonhívás esetén leszűrni, hogy pontosan miről van szó, kit kell kapcsolni vagy a portáról a megfelelő munkatársnak szólni annak megfelelően, hogy közfoglalkoztatásra, közösségi szolgálatra vagy önkéntességre érkeztek-e.

A szakirodalom tíz évre becsüli a közösségi szolgálat sikeres működéséhez szükséges bevezető időszakot. Ennek fényében talán kissé korai egy év után véglegesnek szánt döntéseket hozni, de mindenképpen vannak olyan tapasztalataink, amelyek változásokat sürgetnek a közösségi szolgálat koordinálásában. Összességében nehéz megállapítani,

hogy a könyvtár számára nyereség-e a közösségi szolgálat. Azt sajnos le kell szögezni, hogy az eredeti elképzelések ellenére csak csekély mértékben sikerült a kerületi diákságot még jobban bevonni a könyvtár életébe, vagy egyáltalán közelebb vinni a könyvtár világát a diákokhoz. Csak reménykedünk abban, hogy a könyvtárról szerzett információk búvópatakként előtörnek majd az életükben, a későbbi években. Bár a könyvtárról alkotott képet talán nem befolyásolja pozitívan, de számunkra mégis nyereség több monoton tevékenység „kiszervezése”; a tékázás jelentős munkaerő-problémát okozott volna idén a közösségi szolgálat nélkül. A rendezvények esetén is könynyebbséget jelentett, ha egy-egy diák fogadta a vendégeket, íratta alá a jelenléti ívet, rámolta a székeket vagy őrizte a látogatók előtt elzárt munkaterületeket.

Egészen biztos, hogy teszünk még egy kísérletet arra, hogy a diákok önállóan szervezzenek programokat a könyvtárban, de sokkal nagyobb hangsúlyt fogunk fektetni arra, hogy általunk szervezett programokon vegyenek részt segí-

tőként. Precízebben szeretnénk majd a jelentkezéseket adminisztrálni, és komolyan gondolkozunk azon, hogy ne fogadjuk azokat a diákokat, akik egyszer vagy többször ígéretük ellenére sem jöttek el egy-egy alkalomra. Abban biztosak vagyunk, hogy egyelőre semmiképpen nem bővítjük a partneriskolák körét. A diákok jelenlegi létszáma is teljesen lefoglalja a közösségi szolgálatra fordítható könyvtári kapacitást.

Érdeemes volna a könyvtáraknak közösen is gondolkozniuk a közösségi szolgálat lehetséges módjairól, a pontos és egyetemes célkitűzések megállapításáról és a (jó) gyakorlatok minél szélesebb könyvtári körnek történő bemutatásáról. A középiskolás korosztállyal aktívan foglalkozó kollégák részéről kincset érne minden olyan módszertani útmutatás, ami segít a diákokban a „kötelezőség” okozta negatív érzések tompításában. Bízunk abban, hogy könyvtárak, szakmai szervezetek egymást támogatva a közösségi szolgálat segítségével is közelebb hozzák a középiskolás korosztályhoz a könyvtárak világát. ■

Irodalom

Bói Anna: Az iskolai közösségi szolgálat szerepe az egyén és a társadalom életében = *Kapocs*, 2014. 2. sz. 41–47. o.

Bodó Márton: A közösségi szolgálat 2011-es bevezetése és tanulságai = *Új Pedagógiai Szemle*, 2014. 3–4. sz. 47–68. o.

Közösségi Szolgálat Portál = <http://www.kozossegi.ofi.hu/> [Utolsó elérés: 2014. október 7.]

Matolcsi Zsuzsa: Az iskolai közösségi szolgálat bevezetése = *Új Pedagógiai Szemle*, 2013. 3–4. sz. 74–80. o.

Matolcsi Zsuzsa: Iskolai közösségi szolgálat mint pedagógiai eszköz = *Neveléstudomány*, 2013. 4. sz. 70–83. o.

Nemes Erzsébet: A KSH Könyvtár oktatást, tanulást segítő, támogató tevékenysége. In: Dán Krisztina, Fehér Miklós (szerk.): *Korszerű könyvtár*. Budapest: Raabe, [2012]. F 5.18, 1–16. o.

Simonyi István – Bodó Márton [összeáll.]: *Segédlet az iskolai közösségi szolgálat megszervezéséhez*. Budapest: Emberi Erőforrások Minisztériuma – Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, 2012.

